

FACTSHEET DEFENSIE × LANDBOUW

Kansen voor Noordoost-Nederland: Groningen, Drenthe en de A37-regio in Overijssel

VOOR DE DEELNEMER

Defensie groeit snel: meer geld, meer mensen en meer oefenruimte. De landbouw zit midden in een transitie: minder en grotere bedrijven, energie uit mest en een grotere rol in onze weerbaarheid. Op het kruispunt ligt de grond: elke hectare kan maar één keer worden gebruikt, of moet slim worden gedeeld. Deze factsheet geeft de feiten en kansen voor de komende jaren, als voorbereiding op de centrale vraag van het debat: **welke kansen moeten we als regio nú pakken?**

IN ÉÉN OOGOPSLAG

€28,9 MRD Defensiebudget 2027, ruim het dubbele van 2021 (€12,1 mrd)	100.000+ mensen bij Defensie in 2030 (nu ± 85.000)	2.587 HA extra ruimte voor Defensie landelijk (NPRD), waarvan 348 ha in onze regio
10.944 landbouwbedrijven in Groningen, Drenthe en Overijssel (2025)	± 55% van de oppervlakte van de drie provincies is landbouwgrond	1,1 MLD M³ groen gas in 2030 via de bijmengverplichting, ± 400 mln m ³ uit mest

DE KOMENDE VIJF JAAR

Jaar	Defensie	Landbouw & ruimte
2026	NPRD vastgesteld; gebiedsprocessen De Haar en Staphorst starten; uitbreiding kazerne Assen	Strategische agenda voedselzekerheid in de maak; grondprijs ± € 108.500 per ha
2027	Budget € 28,9 mrd; 1.800 deelnemers Nationale Weerbaarheidstraining	Start bijmengverplichting groen gas (naar verwachting)
2030	Ruim 100.000 mensen bij Defensie	± 1,1 mld m ³ groen gas; ± 84.700 nieuwe woningen in de drie provincies
2031+	NPRD-vastgoed (€ 8,2 mrd tot 2040); NAVO-norm 5% bbp in 2035	Bijmengverplichting op volle sterkte: 2,85 Mt CO ₂ per jaar

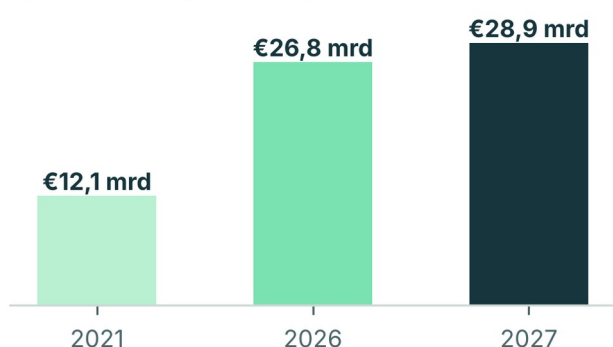
BRON Defensie (Prinsjesdag 2026); NPRD; Rijksoverheid; NVDE; woondeals provincies

1. WAAROM DIT RELEVANT IS

- **Structurele groei:** het budget stijgt naar € 28,9 mrd in 2027 en Nederland groeit naar de NAVO-norm van 5% van het bbp in 2035. Dit is geen piek, maar een vraag voor de komende tien jaar.
- **Opschaling industrie:** € 1,15 mrd voor de defensie-industrie, met focus op slimme materialen, ruimtevaart, quantum, AI en drones, en sensoren. Het aantal NIDV-leden verdubbelde naar 341 (maart 2026).
- **Sterke regionale ankers:** Havelte (43 Gemechaniseerde Brigade, € 250 mln renovatie) en Assen (+ 200 banen, ± 1.500 studenten).
- **Grond en ruimte:** Defensie bezit landelijk ± 30.000 hectare. Naar schatting 10–15% daarvan ligt in Noord-Nederland: de regio levert dus al een bovengemiddelde bijdrage aan de defensie-infrastructuur.
- **Inhaalruimte:** Noord-Nederland telt nog relatief weinig defensiebedrijven (RaboResearch, 2026). Wie nu instapt, heeft een voorsprong.

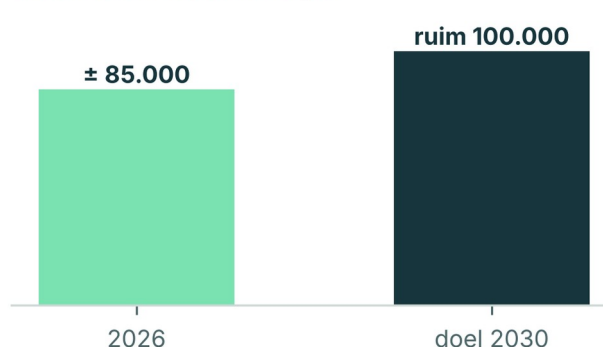
DEFENSIEBUDGET NEDERLAND

Bijna 2,5 keer zo groot als in 2021

MENSEN BIJ DEFENSIE

Groei met ruim 15.000 in vier jaar

BRON Defensie, Prinsjesdag 2026

2. DEFENSIE IN NOORD-NEDERLAND

Locatie	Wat verandert er?	Kansen voor ondernemers
Havelte	Renovatie Johannes Postkazerne (€ 250 mln); twee nieuwe helikopterlandingsplaatsen	Bouw, installatie, verduurzaming, facilitaire diensten
Assen	Uitbreiding Johan Willem Frisokazerne (2026); Veiligheidscampus zoekt nieuwe plek	Onderwijs, training, cyber, huisvesting
De Haar	Oefenterrein + 292 ha; twee agrarische bedrijven verdwijnen; pilot agrarisch medegebruik onderzocht	Terrein- en natuurbeheer, begrazing, grondruil
Staphorst	Munitieopslag van 15 naar ± 71 ha	Zie kader
Marnewaard	Intensiever gebruik schietbaan en amfibisch oefengebied; geen uitbreiding	Lokale diensten en logistiek
Leeuwarden (Friesland)	Vliegbasis: verlenging tweede start- en landingsbaan; + 47 ha	Grond- en wegenwerk, installatietechniek, onderhoud

BRON Defensie / NPRD (dec. 2025); Rijksoverheid (defensieterreinen); gemeente Staphorst; provincie Groningen

KERNBOODSCHAP VOOR HET DEBAT

Noord-Nederland levert al een bovengemiddelde bijdrage aan de nationale defensie-infrastructuur. Met de Marnewaard, Vliegbasis Leeuwarden, Havelte en de uitbreidingen uit het NPRD groeit de regio verder uit tot een strategische pijler onder de Nederlandse en NAVO-verdediging.

KANSEN ROND DE MUNITIEOPSLAG IN STAPHORST

Staphorst is sinds december 2025 voorkeurslocatie. 44 ha natuur en 12 ha landbouwgrond krijgen een militaire functie; financiering en planning worden nog uitgewerkt. Kansen voor regionale ondernemers:

- **Bouw en infra:** nieuwe aansluiting op de A28, ongelijkvloerse spoorkruising en opslaggebouwen.
- **Beveiliging en techniek:** hekwerk, detectie, brandveiligheid en langjarig onderhoud.
- **Natuurcompensatie:** agrariërs en groenbedrijven kunnen helpen bij aanleg en beheer.

Tip: het gebiedsproces moet nog starten. Wie nu contact legt met gemeente en provincie, zit vroeg aan tafel.

3. KANSEN EN RISICO'S

Domein	Kans	Risico
Economisch	Langjarige orders, onderhoud en toelevering voor regionale maakbedrijven.	Certificering en aanbesteding vragen tijd en investering.
Sociaal	Defensie, techniek en onderwijs versterken elkaar rond Assen en Havelte.	Krapte aan technisch personeel; Defensie werft in dezelfde vijver.
Technologisch	Dual-use: drones, sensoren, AI en robotica.	Hoge eisen aan betrouwbaarheid en security.
Ruimtelijk	Bouw-, infra- en beheeropdrachten rond terreinen.	Weerstand door ruimte-, natuur- en geluidseffecten.

4. KOPLOPERS UIT DE BUURT

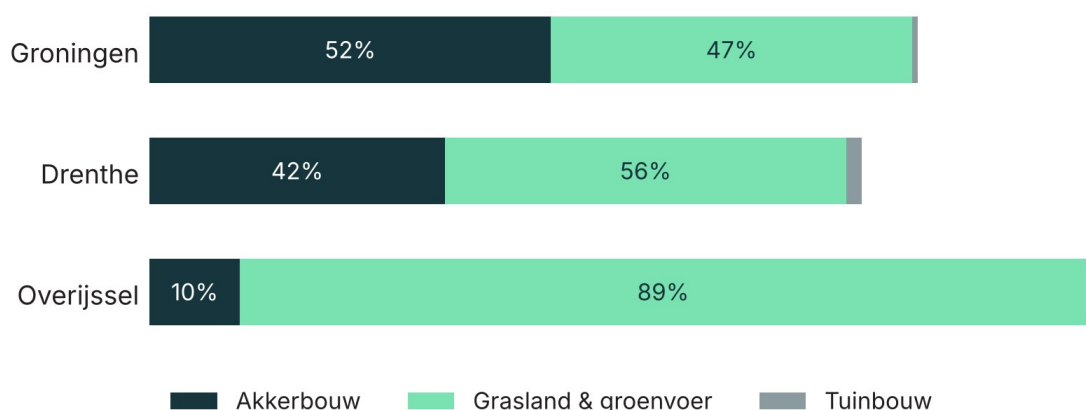
- **GKN Fokker (Hoogeveen)** – onderdelen voor onder meer de F-35 en helikopters.
- **Mulder-Hardenberg** – automatisering en netwerkinfrastructuur voor defensie en luchtvaart.
- **Defensie Innovatieteam Noord / MINDbase** en **Bedrijvencluster Defensie Noord** – verbinden bedrijven met de defensieketen.

1. WAAROM DIT RELEVANT IS

- **Dragende sector:** 10.944 bedrijven in de drie provincies beheren ruim 500.000 ha, $\pm$ 55% van de oppervlakte (2025).
- **Schaalvergroting:** landelijk halveerde het aantal bedrijven sinds 2000 (97.400 $\rightarrow$ 49.000); het gemiddelde bedrijf groeide van 20 naar 37 ha. Opvolging is een groot thema.
- **Energie als tweede product:** met de bijmengverplichting voor groen gas wordt mest een grondstof.
- **Voedselzekerheid = weerbaarheid:** het kabinet stelt in 2027 een strategische agenda voedselzekerheid vast en wil de voedselvoorziening aanmerken als vitale infrastructuur.
- **Regionale afspraken:** met het Noord-Nederlands Landbouwpact maken boeren, overheden en ketenpartijen zelf afspraken over stikstof, water en klimaat (gereed najaar 2026).

WAARVOOR WORDT DE LANDBOUWGROND GEBRUIKT? (2024)

Groningen en Drenthe: akkerbouw. Overijssel: vooral veehouderij op grasland

BRON CBS, Landbouwtelling 2024

Indicator	Groningen	Drenthe	Overijssel
Landbouwbedrijven (2025)	2.326	2.544	6.074
Landbouwgrond in ha (2025)	158.144	147.205	195.525
Gemiddeld ha per bedrijf (2025)	68	58	32
Melk- en kalfkoeien (2024)	100.486	103.144	249.726
Varkens (2024)	146.121	196.912	1.396.204

BRON CBS, Landbouwtelling 2025 en 2024

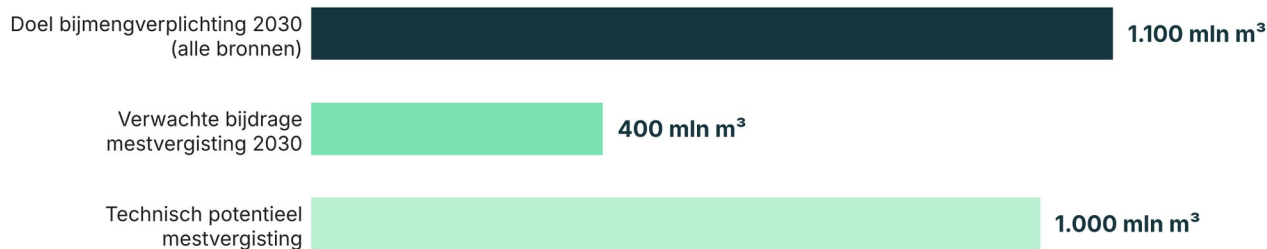
Wat betekent dit? Groningen en Drenthe zijn akkerbouwprovincies met grote bedrijven en de zetmeelaardappel als specialiteit. Overijssel is een veehouderijprovincie met kleinere bedrijven en veel mest: precies de grondstof voor groen gas.

2. LANDBOUW EN ENERGIE: GROEN GAS UIT MEST

Gasleveranciers moeten naar verwachting vanaf 2027 groen gas bijmengen, oplopend tot 2,85 Mt CO₂-besparing per jaar in 2031. Dat is $\pm$ 1,1 mld m³ groen gas in 2030, waarvan $\pm$ 400 mln m³ uit mest. Mestvergisting bespaart daarnaast $\pm$ 10 kiloton ammoniak: 9–10% van de uitstoot uit de landbouw.

GROEN GAS: VAN MEST NAAR ENERGIE

Bijmengverplichting start naar verwachting in 2027

BRON Rijksoverheid (okt. 2026); NVDE (2025)

Voorbeeld: groen gas cluster Ane (Hardenberg). Achttien veehouders, op weg naar ± 40, produceren samen ± 2 mln m³ groen gas per jaar: genoeg voor ruim 1.500 huishoudens. Investering ± € 13 mln; partners zijn o.a. de gemeente Hardenberg, de provincie Overijssel en de netbeheerders Cogas en Rendo.

Noord-Nederlands Landbouwpact. De provincies Groningen, Drenthe en Friesland en AgroAgenda Noord-Nederland werken met ± 50 partijen (boeren, ketenpartijen, waterschappen, natuur- en kennisorganisaties) aan regionale afspraken over stikstof, water en klimaat. Het doel: meer zekerheid en een beter verdienmodel voor boeren, ruimte voor ontwikkeling en vergunningverlening die weer op gang komt. Boeren kiezen zelf hun maatregelen, zoals mestvergisting, ammoniakstrippers of samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij. Het pact moet dit najaar klaar zijn en is inbreng voor de plannen van de minister van LNVN. Aandachtspunt: voor bedrijven bij Natura 2000-gebieden is nog geen oplossing.

BRON Nieuwe Oogst (9 mei 2026)

3. KANSEN EN RISICO'S

Domein	Kans	Risico
Economisch	Meer waarde via verwerking, korte ketens, groen gas en biobased grondstoffen.	Marges onder druk; investeringen moeten rendement opleveren.
Sociaal	Nieuwe verdienmodellen helpen opvolging en leefbaarheid.	Vergrijzing en arbeidskrapte.
Technologisch	Sensoren, robotica en precisielandbouw verhogen efficiëntie.	Technologie moet betaalbaar en robuust zijn.
Ecologisch	Bodem, water, emissies en energie samen aanpakken.	Regels rond stikstof, mest en natuur blijven veranderen.

4. KOPLOPERS UIT DE BUURT

- **DOC Kaas (Hoogeveen)** – koolstofvastlegging en biodiversiteit in de melkveeketen.
- **Drenthe Growers (Erica)** – efficiënte, duurzame glastuinbouw.
- **AgroAgenda Noord-Nederland** en **Agro&Food Overijssel** – verbinden boeren, ketens, kennis en overheid; AgroAgenda is mede-initiatiefnemer van het Landbouwpact.

DEEL 3

HET KRUISPUNT: RUIMTE

Waar Defensie en landbouw elkaar raken

GRONDVERDELING

Provincie	Totale oppervlakte (ha)	Landbouwgrond (ha)	Aandeel landbouw	Extra ruimte Defensie (NPRD)
Groningen	295.518	158.144	54%	0 ha
Drenthe	268.039	147.205	55%	+ 292 ha (De Haar)
Overijssel	342.074	195.525	57%	+ 56 ha (Staphorst)
Totaal	905.631	500.874	55%	+ 348 ha

BRON CBS, 2025 (oppervlakte incl. binnenwater); Defensie / NPRD

AANDEEL LANDBOUWGROND (2025)

Groningen

54%

158.144 ha

Drenthe

55%

147.205 ha

Overijssel

57%

195.525 ha

EXTRA RUIMTE DEFENSIE (NPRD)

0 ha

Marnewaard: intensiever gebruik

+292 ha

De Haar

+56 ha

Staphorst

BRON CBS, 2025; Defensie / NPRD; gemeente Staphorst

WAT BETEKENT DIT?

- **Landelijk klein, lokaal groot:** landelijk vraagt Defensie 2.587 ha extra, waarvan 1.133 ha landbouwgrond. Dat is ± 0,5% van de landbouwgrond in onze drie provincies, er is dus sprake van een herverdelingsvraagstuk tussen landbouw en defensie.
- **Grond is schaars en duur:** landbouwgrond kost gemiddeld € 108.500 per ha (2e kwartaal 2026, Kadaster/WUR), 13,7% meer dan in 2025. Dat maakt verplaatsen van boeren duur en bemoeilijkt bedrijfsopvolging.
- **Medegebruik is bespreekbaar:** Agrarische bedrijven vragen om oefenterrein deels agrarisch te blijven gebruiken, zoals in Duitsland. Defensie doet een pilotonderzoek op De Haar.

De kritische vraag voor de regio: zien we Defensie en landbouw als concurrenten om dezelfde grond, of organiseren we de ruimte zó dat beide sectoren er sterker van worden?

1. ACTIEPLAN VOOR MKB-ONDERNEMERS

ROUTE DEFENSIE

Stap	Binnen 30 dagen	Binnen 90 dagen
Scan	Producten, certificaten en competenties in kaart brengen.	Eén concrete defensiebehoefte koppelen aan uw product.
Partner	MKB- of kennispartner met aanvullende kennis zoeken.	Klein consortium vormen voor pilot of gezamenlijke aanbidding.
Pilot	Oplossing op kleine schaal testen; eisen vastleggen.	Betrouwbaarheid, kosten en security meten.
Toegang	Eisen voor aanbesteding, screening en security checken; weerbaarheidsscan doen.	Routekaart maken richting Defensie, NIDV of hoofdaannemer.
Scale-up	Benodigde capaciteit, certificering en investering bepalen.	Businesscase voor structurele toelevering maken.

ROUTE LANDBOUW

Stap	Binnen 30 dagen	Binnen 90 dagen
Scan	Bepalen waar kosten, arbeid, emissies of opbrengst het meest kunnen verbeteren.	Eén meetbare innovatiehypothese met nulmeting opstellen.
Energie	Mest-, dak- en grondpotentieel voor groen gas of zon in kaart brengen.	Samenwerking met burens, een cluster of de netbeheerder verkennen.
Pilot	Robot, sensor, energie- of ketenconcept op kleine schaal testen.	Kosten, opbrengst, emissie of arbeidsbesparing meten.
Keten	Eén boer, verwerker, technologiebedrijf of kennispartner zoeken.	Gezamenlijke businesscase en subsidiecheck (o.a. EIP) maken.
Scale-up	Investeringsbehoefte en financieringsmix bepalen.	Bewezen oplossing uitrollen naar meer bedrijven of percelen.

2. HULP & NETWERKEN

Programma	Wat levert het op?
Defensie Innovatieteam Noord / MINDbase	Ontmoetingsplek om met Defensie aan innovatie te werken.
ODIN / NIDV	Netwerk van de defensie- en veiligheidsindustrie, met regiotteams.
Provincie Drenthe – Samenwerking Defensie & MKB	Ondersteuning richting opdrachten en samenwerking.
Oost NL / provincie Overijssel	Loket voor bedrijven en gratis weerbaarheidsscan.
AgroAgenda Noord-Nederland / Agro&Food Overijssel	Ketenverbinding en innovatie in agrofood.
Provincie Drenthe – EIP	Samenwerkingssubsidies voor landbouwinnovatie.

3. BOTTOM-LINE

Defensie en landbouw zijn de komende vijf jaar allebei een economische én een ruimtelijke opgave. De grootste kansen liggen waar ze elkaar raken: ruimte, energie, technologie, voedselzekerheid en mensen.

De regio heeft de ingrediënten: militaire ankers in Havelte, Assen, De Haar en Staphorst, ruim de helft van de grond in agrarisch gebruik en een sterke maakindustrie. Kies één concrete kans, zoek een partner en start een pilot.

BRONNEN

- [Regiodebat Noord-Nederland 2026](#)
- [Defensie – Prinsjesdag 2026: begroting 2027](#)
- [RaboResearch – Defensie-uitgaven en bedrijven per regio \(juli 2026\)](#)
- [Rijksoverheid – Strategie defensie-industrie \(2025\)](#)
- [Kamerstuk 36592-57 – Definitief NPRD \(februari 2026\)](#)
- [Defensie – Groter oefengebied bij Assen \(De Haar\)](#)
- [Defensie – Uitbreiding kazerne Assen \(juni 2026\)](#)
- [Bedrijvensociëteit A37 – Renovatie JPK Havelte](#)
- [Gemeente Staphorst – Staphorster bod](#)
- [Provincie Overijssel – Defensie biedt economische kansen](#)
- [Rijksoverheid – Defensieterreinen \(± 30.000 ha\)](#)
- [Defensie – Vliegbasis Leeuwarden, verlenging baan](#)
- [Wikipedia – Marnewaard](#)
- [Provincie Groningen – Defensie in de Marnewaard](#)
- [CBS StatLine – Landbouwtelling 2025 \(80783\) en 2024 \(80781\); Regionale kerncijfers \(70072\)](#)
- [CLO – Bedrijfsgrootte landbouwbedrijven 2000–2025](#)
- [Rijksoverheid – Bijmengverplichting groen gas \(oktober 2026\)](#)
- [NVDE – Mestvergisting en stikstof \(2025\)](#)
- [Gemeente Hardenberg – Groen gas cluster Ane](#)
- [Rijksoverheid – Strategische agenda voedselzekerheid \(juli 2026\)](#)
- [Kadaster/WUR – Grondprijs 2e kwartaal 2026](#)
- [Nieuwe Oogst – Noord-Nederlands Landbouwpact \(mei 2026\)](#)
- [Hart van Nederland – Boeren Laaghalen \(2025\)](#)
- [Volkshuisvesting Nederland – Woondeals](#)